

Religieuze moderniteiten. Uitdaging voor ontwikkelingssamenwerking.

Door Welmoet Boender

Projectmedewerker Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling, Utrecht

Tot voor kort leek de verhouding tussen moderniteit en religie simpel: modernisering leidt tot secularisering. De gedachte was dat daar waar welvaart toenam door economische groei, onderwijs en gezondheidszorg, de relevantie van religie afneemt. Duidelijk is echter dat religie niet met de voortschrijdende modernisering verdwenen is. Tegenwoordig spreekt men in relatie tot modernisering liever over de transformatie van religie. In de Verenigde Staten en Europa zijn christelijke en islamitische fundamentalistische bewegingen opgekomen. De Pinksterbeweging groeit enorm in Latijns-Amerika en in Afrika. Modernisering krijgt een lokale inbedding en kleur. Dit wordt ook wel ‘glocalisatie’ of ‘meervoudige moderniteit’ genoemd. “Het nadenken over zulke moderniseringsprocessen is van groot belang in ontwikkelingssamenwerking.”, betoogde Govert Buijs, sociaal filosoof aan de Vrije Universiteit, maandag 26 maart tijdens een seminar georganiseerd door het Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling.

Is er maar één (seculiere) moderniteit? Of zijn er meerdere vormen van moderniteit, zoals een christelijke, een islamitische en een hindoeïstische moderniteit? En wat betekent dat voor de Nederlandse ontwikkelingssector? Deze vragen staan centraal tijdens een lezingenreeks van het Kenniscentrum Religie en Ontwikkeling. Het Kenniscentrum is een samenwerkingsverband van ICCO, Cordaid, Seva Network Foundation, de Islamitische Universiteit Rotterdam en Stichting Oikos.

Buijs: “De christelijke traditie heeft een groot moderniseringspotentieel. Dat is in de geschiedenis van het Westen duidelijk zichtbaar. Maar dat christendom en modernisering elkaar ten principale niet uitsluiten is momenteel ook volop zichtbaar in niet-westerse landen. In China en Latijns-Amerika worden momenteel in christelijke bewegingen allerlei debatten gevoerd worden over welke christelijke elementen bijdragen aan de eigen ontwikkeling en welke niet. Mensen leggen hierbij verschillende prioriteiten, bijvoorbeeld: ‘wetenschap en techniek vinden we in orde, maar modernisering op seksueel gebied hoeven we echt niet’. Moderniteit is niet langer een ‘package deal’ dat in zijn geheel wordt ‘getransplanteerd’ naar niet-westerse samenlevingen; religie creëert lokale vormen van moderniteit.” Buijs benadrukte dat het van belang is voor ontwikkelingsorganisaties in Nederland om heel sensitief te zijn voor de verschillende posities rond mensenrechten, aids preventie en man-vrouw verhoudingen binnen de vele christelijke bewegingen in de wereld.

Dat dit in de praktijk een lastig vraagstuk en een moeizame opgave is, werd bevestigd in de discussie met drie beleidsmedewerkers van respectievelijk het evangelische Tear, het katholieke Cordaid en het humanistische Hivos. De drie medewerkers voelen de relevantie van het vraagstuk dagelijks op verschillende manieren. Piet Kuijper (Cordaid) en Hilda van Hulst (Tear) ervaren beiden dat in het sterk gesecculariseerde Nederland de ‘religieuze ander’ niet altijd begrepen wordt. In Nederland wordt religie vaak geproblematiseerd. Volgens sommigen zou religie ‘achterhaald’ zijn. Tegelijk is voor negentig procent van de mensen elders in de wereld religie een vanzelfsprekend onderdeel van het moderne leven. “Voeren we daarom niet een Westers debat wanneer we religie en moderniteit als twee aparte kernbegrippen zien?”, vroeg Piet Kuijper (Cordaid) zich af.

De christelijke identiteit speelt binnen Tear een sterke rol die actief uitgedragen wordt. Hilda van Hulst: “Als Tear zijn we heel evangelisch, sterk christelijk. De medewerkers vormen

daarin ook één lijn. Wereldwijd werken we met verschillende christelijke denominaties. Maar we gaan wel allemaal uit van de bijbel als de richtinggever. Dat is een sterk richtingspunt.” Kuijper geeft een voorbeeld van een christelijke visie op moderniteit die in het katholieke Cordaid centraal staat. “Wij als katholieke organisatie hebben aandacht voor het sociaal denken vanuit christelijke tradities. Voor ons is menselijke waardigheid een uiterst centraal begrip.” Voor Loe Schout (Hivos) speelt het humanistische gedachtegoed een rol in de relaties met partners overzee. “Maar wij komen niet met een boodschap over het humanisme, maar we hebben het wel voortdurend over het centrale punt dat we willen dat mensen zélf kunnen kiezen, zélf hun beslissingen kunnen nemen. Dat is een centraal onderdeel van het humanistisch gedachtegoed.” Schout maakt zich zorgen wanneer hij ziet hoe conservatieve christelijke ontwikkelingsorganisaties uit bijvoorbeeld de Verenigde Staten hun ideeën proberen over te brengen op Afrikaanse regeringen. Hij noemt het voorbeeld van US Aid die in de bestrijding van HIV/Aids in Malawi alleen geld geeft wanneer prostituees en homoseksuelen buiten de gesponsorde programma’s vallen. Bovendien is US Aid tegen de verspreiding van condooms en legt het de nadruk op onthouding. Piet Kuijper deelt deze zorg. Daarom moet de ontwikkelingssector in Nederland niet te makkelijk akkoord gaan met dat soort conservatieve krachten, meent hij. Voor hem kan de christelijke visie echter wel een rol spelen in de relaties met partners. “Ik mag met een bisschop praten over condooms. Als ik zie dat een bepaalde benadering van het aidsvraagstuk de menselijke waardigheid schendt, dan mag ik zeker kritische vragen stellen. Als je denkt en probeert te handelen vanuit een christelijke visie, dan is dat een startpunt in je relatie. Ik zou het fout vinden wanneer je zo’n christelijke visie achterwege zou laten vanuit een besef dat het jóuw visie is op menselijke waardigheid. Je dient je bescheiden, maar kritisch op te stellen.”

Moet een Nederlandse ontwikkelingsorganisatie de ander dan overtuigen of moet zij ruimte laten voor de overtuiging van de ander? Kuijper erkent dat dit een heel spannend conflict is dat hij dagelijks tegenkomt in zijn werk. “Dat is een ontzettend lastig probleem. Ik denk dat je nooit zomaar je eigen ideeën moet loslaten. Maar je moet ook niet zeggen: ‘mijn opvatting is de juiste’. Dus je gaat met elkaar in gesprek. En je probeert te begrijpen waarom andere mensen op een bepaalde manier denken. Wanneer bepaalde verhoudingen de menselijke waardigheid schenden, mag je dat bekritisieren vanuit je gezamenlijke of niet-gezamenlijke levensbeschouwing.” Loe Schout van Hivos: “Een opgeheven vingertje helpt sowieso niet. Je bent voortdurend op zoek naar hoe mensen het zelf proberen op te lossen. Daar moet je bij aansluiten.” “Maar”, zo voegt hij toe, “daar heb je een bepaalde keuze in, anders ben je ook niet eerlijk tegen jezelf.” De medewerkers erkennen dat het in een tijd waarin vooral resultaten worden verwacht en gestreefd wordt naar zichtbare resultaten op redelijk korte termijn, een lastige opgave is om de tijd te vinden om een vertrouwensband op te bouwen en elkaar echt te leren kennen. Schout: “Een eeuw lang hebben we een westerse agenda aangehouden. Cultuurrelativisme is het andere uiterste. Je moet met elkaar een eerlijk gesprek durven voeren. Maar je moet je heel bewust zijn van je eigen traditie en je eigen waarden. Daar kun je keuzes in maken, maar dat moet je wel openlijk doen”.

Op 23 april wordt dit debat voortgezet met een seminar over islam, moderniteit en ontwikkeling aan de Islamitische Universiteit Rotterdam. De reeks wordt afgesloten met een seminar over hindoeïsme, moderniteit en ontwikkeling op 21 mei in Den Haag (meer informatie op www.religie-en-ontwikkeling.nl). Het Kenniscentrum organiseert in 2008 een congres over religie, ontwikkeling en moderniteit.

Dit artikel is gepubliceerd in Centraal Weekblad van 6 april 2007